

in Ohrid and the surrounding region. At the same time, she noted the separate mentions of the Lychnidians and Dassaretians, both on dedicatory inscriptions and on coins, raising questions about the possibility that the city of Lychnidos and the region of Dassaretia were organized in a *koinon*, an administrative structure known in Upper Macedonia, Epirus and South Illyria. The coins of the Macedonian shield/boat type bearing the legend "ΛΥΧΝΙΔΙΩΝ" and the newly discovered rare series of Heracles/club and Zeus-Amun/thunderbolt type with the legend of "ΔΑΣΣΑΡΗΤΙΩΝ" are especially important because they include Lychnidos among the cities in Macedonia, which minted coins in the time of Phillip V along with Pella, Amphipolis and Thessaloniki. Regarding the symbols used on the coins, she highlighted the influence of the mints in Pella, the cities in Epirus and especially of the mint in Aphytis where the choice of Zeus/Amun as a symbol of the city's coinage was related to the worship of the Hellenized version of this Egyptian deity.

In the numismatic study "*Coin mint in Lychnidos and Ohrid*", in addition to the monetary production of Lychnidos, she also studied the coins of Andria Gropa, the master of the city in the second half of the 14th century.

In the last paper "*Les preuves matérielles des migrations dans la région d'Ohrid-Prespa dans l'antiquité*", academician Bitrakova Grozdanova detects two hiatuses in the long history of Lychnidos and Dassaretia, based mainly on the evidence from the cemeteries: in the first half of the first millennium BC and in the period between the 7th and 9th centuries AD. The reasons are probably migrations, a conclusion that might be changed as a result of new excavations.

Each paper in this excellent collection of scholarly works by academician Bitrakova Grozdanova provides an abundance of data for various aspects of the archaeology and cultural history of the Ohrid and Prespa regions. She traced the continuous urban development of Lychnidos from the Early Iron Age to Late Antiquity, analyzed historical sources and events in relation to the material evidence, determined the boundaries of the region and key historical figures and events important for its development and key carriers of important cultural processes. She discussed economic, trade and cultural relations with neighboring and distant centers in many different segments of material culture, beliefs and religious concepts, burial rites, etc. In a word, she reconstructed the past in the geographical and cultural environment of Dassaretia and its center Lychnidos. Therefore the collection of papers "*Lychnidos et Dassaretia*" represents both the basic literary foundation and an inspiring work for the further study of Ohrid and the surrounding region.

Silvana Blaževska

National Institution for Management
of the Archaeological Site of Stobi

ЧАСЛАВ Д. КОПРИВИЦА. *Ното тахитус. Елементи философије спорта*. Укронија, Београд, 2018. ISBN 978-86-6002-020-0, стр. 442.

Можеби се чини необично што една монографија за спортот, поточно за философијата на спортот се прикажува во списание за класична филологија, но има оправдани причини. Прво, спортот како феномен е нешто што се појавува во некаков дефиниран облик во Стара Грција; не е познато дека другите народи пред нив се занимавале со спорт. Натаму, авторот на оваа монографија, кој е професор по философија на факултетот за политички науки во Белград, но и автор на повеќе монографии од областа на философијата, се осврнува со достоин

почит кон овој дел од културната и структурната историја на спортот, кој ќе се обидам да го ставам во преден план.

Квантитативно оваа монографија се состои од 15 нумерирани глави, со поглавја, кои ја следат потнумерацијата. Списокот на содржините претходи на содржината на книгата, а на крајот се сместени регистарот на имиња и библиографијата.

Книгата е увид во философијата на спортот. Тезата што ја пласира Часлав Копривица е дека човекот и неговата склоност кон секојдневната и длабоко всадената склоност кон самонадминување заедно со неговата инхерентна настроеност кон игра, т.е. неговата лудичка наклонетост, претставува (пред)услов за историската појава на спортот како феномен. Имено, се истражува зошто се појавил спортот како антрополошки и социо-културен феномен.

Во **првата глава**, насловена *Увод: одредување и задачи на философијата на спортот* (17—27), авторот го објаснува својот методолошко-гносеолошки пристап на истражување на предметот, дефинирајќи го прво спортот. Авторот ја наоѓа позицијата на философијата на спортот меѓу две точки и таа позиција ја нарекува метаниво, т.е. ниво кое се наоѓа над спортската пракса и позитивната спортска наука. Всушност, следните три прашања ја покажуваат суштината на философијата на спортот: Од каде е спортот? (прашање за генезата на спортот), Што е всушност спортот? (онтолошки пристап) и Која е целта на спортот? (телеолошки пристап). Ова е нужен пристап, бидејќи спортот, иако е природен феномен, тој е и културолошки и цивилизациски феномен, кој е инхерентен на човечката природа, но не се развива сам од себе.

Антрополошките прашања за спортот се разгледуваат во **втората глава**, каде само се навестени како прелиминарни разгледувања (2. *Прелиминарни антрополошки разгледувања за играта и за спортот*, 29—43). Авторот го истакнува постоењето на *homo ludens* како поим уште кај Аристотел, кој вели дека човекот има инхерентна способност на душата и доблест наречена *eutrapelia*. „Значи спортот, а пред тоа играта, настанува од (духовниот) самопоттик да се прави она што „не мора“, што не е потребно поради опстанок, ниту поради телесна угодност или некоја внатрешна потреба или нужда.“ Духот на човекот и играта се во некаква комуникација, бидејќи играта има духовно потекло. Спортот, иако е задоволство, за него сепак е потребен духовно-волево предизвикан напор. Имено, тоа е душевно задоволство за кое е потребен физички напор. Преку таа игра која претставува задоволство, човекот постигано се самонадминува и тој станува етос на самонадминување. Во таа смисла се истражува духот на самонадминувањето.

Третата глава: 3. *Устројство на човековото битие и потекло на спортот* (45—62) се истражува феноменалноста на ексцентричноста, бидејќи спортот се објаснува како резултат на човековата ексцентричност. Ексцентричноста, пак се толкува како срж на човековата човечност. Оттука човекот има слобода во развојот на своето тело, што вклучува можност за (пре)обликување на своето тело со спортски активности, за разлика од животното чиј физичкиот развој не условен од неговата волја. Имено, човекот е суштество на недовршеноста, а животните се совршени во рамките на својата врста (*perfectio sui generis*). Поради тоа, тој е способен за самооднос, а животните не. Сè додека човекот има свест, тој не може да оствари потполно единство со себе, не може да постигне совршен идентитет.

Многу важен момент во процесот на раѓање на спортот од играта е агонистичката природа на човекот. Тоа се истражува во **четвртата глава:** 4. *Антрополошко исходите на спортот: протоспорт* (63—87). Само човекот, благодарение на својата ексцентричност (појава што се разгледува во глава 3.) може да

ги спои играта и натпреварувањето. Таа симбиоза и меѓусебна условеност се разгледува кај Старите Грци како *agōn* и *aretē*, кои суштетсвуваат во дијалектичната врска. Самиот натпревар авторот го дефинира како облик на заемно благородно искористување, затоа што едниот натпреварувач го поттикнува другиот на нешто што овој не е свесен дека го може. Така, едниот натпреварувач во однос на другиот е агенс, но и другиот во однос на првиот. Од егзистенцијална гледна точка, спортот не е победување на другиот, туку самонадминување. Всушност самонатпреварувачкиот момент во човековото битие е протоспорт, кој е предуслов за појава на спортот. Тој произлегува од агоналното натпреварување во војната, и тоа авторот го користи како претпоставка да го објасни нееднаквото воодушевување на мажите и жените со спортот, како и помалиот интерес на жените за спортот, иако денес е поинаква ситуацијата. Само Старите Грци успеале овој феномен да го рафинираат духовно, „давајќи му локална вредност на нешто религиозно-метафизичко, со јасно воочливи естетски моменти“ (Копривица, стр. 86).

Петтата глава, која е воедно е најголема глава: 5. *Човекот во светот на (спортската) игра*, (89—189) претставува осврт на една од важните антрополошки специфични претпоставки за појава на спортските активности, а имено играта. Авторот тоа го прави преку истражување на потеклото на играта, сферата на играта, преку правење дистинкција меѓу човековото и животинското играње, но исто така и преку истражување на важноста на победата, симболизацијата на играта и други аспекти кои претпоставуваат некаква релација со играта и спортот. Како заклучок, авторот одделува четири фази на креативно-конвенционалната генеза на спортските игри, кои најчесто ги поминуваат спортските игри, но не и нужно.

Победата и играта е насловот на **шестата глава** (191—220), каде се разгледува смислата на играњето натпреварувачки игри во постигнувањето победа, додека во **седмата глава** (221—242) се истражува релацијата меѓу *Привлечноста на играта и спортот*. Зошто всушност не привлекува спортската игра? За ова прашање авторот вели дека има епистемолошко-аналитичка неблагодарност, зашто искуството на привлечност ја намалува способноста за анализирање. Како и да е, во овој дел ги расветлува различните модалитети на доживување на играта.

Во **осмата глава**: *Спортската стварност* (243—271) акцентот е ставен на реалноста во која суштествува спортот како битие: дали суштествува секуларно или религиозно, дали е забава, разонода, дали е сериозно аматерско натпреварување, нешто што се прави во слободното време, дали е институционализиран или не, дали е нормален/нормативен или екстреман. Релацијата меѓу спортот и играта, која е изворен антрополошки феномен, повторно се разгледува во **деветтата глава**: *Спортот и играта* (273—290). Овојпат, во прилог на расветлување на оваа релација се претходните поглавја. Со **десеттата глава**: *Етичкиот момент и наравот на спортот* (291—309) всушност се заокружува истражувањето на структурната генеза на спортот.

Во таа смисла **единасеттата глава**: 11. *Културно-историска ретроспектива на спортот* (311—349), преставува пресек, бидејќи се разгледува културната историја на спортот, која започнува со Старите Грци. Ова не треба да зачудува, бидејќи целокупната западна култура ѝ должи на Стара Грција за своите достигнувања. Оттука е логично што и културата на спортот е нешто што произлегува од грчкиот менталитет. Но, за разлика од спортот во својот модерен облик, кај Старите Грци тоа е „нелудичка“ појава. Се уважува складот меѓу телото и духот (доблест, *aretē*). Раздвојувањето на духот и телото, пак, е подоцнежен феномен. Значи, човекот, според Старите Грци е составен дел од космичкиот поредок, од кого се очекува севкупна извонредност, зашто само со неа се достиг-

нува пример, но не и идеал. Така и спортското натпреварување е обид да се стигне до примерот и да се смилостат боговите. Копривица нагласува дека од особена важност е да се нагласи како античките олимписки игри имале пред сè религијско-литургиска смисла. Агонот меѓу луѓето е оддавање почест на божествениот агон, кој е облик на изведба и одржување на самиот космос. Со олимписките игри луѓето учествуваат во космосот во чие тежиште биле боговите. Исто така и гледачите се соучесници. Старите Грци ги славеле своите олимписки победници не зашто го уважувале спортот и спортските игри, но поради тоа што победниците биле истакнати поединци во човечкото славење на бсмртните, а со тоа и на целокупниот поредок. Имено, на не-Грците им било забрането учество. Според тоа, спортските натпревари не биле во суштина различни од драмските натпревари во Атина. Во второто поглавје од глава 11. Авторот им дава значење на двете теории за постанокот на агонот во грчкиот свет. Првата теорија е дека топосот на агонот имал значајно место внатре во грчкиот духовен свет и бил „главна“ состојка на спортот, формиран врз основа на божествениот агон. Втората теорија, која ја пласира Ниче е дека грчката култура настанала од духот на агонот. Според втората теза, играта не е исход на културата, но институција на натпреварувањето. Копривица додава уште еден доказ кон тезата на Гаубнер, која ја подржава втората основна теорија, а тоа е митот за кралот Ојномај, кој ја дава за жена својата ќерка Хиподамеја, на оној што ќе победи. Губитниците ги убивал, освен Пелоп, епонимот на полуостровот Пелопонез. Пелоп успева со измама да го убие кралот, но за да се исчисти од убиствата што ги сторила, ги воспоставил олимписките игри, со завет дека во нив не треба да има смрт. Копривица заклучува претпазливо: „Ако агонот овозможил да се прекине 'светиот низ' на стварни убивања-одмазди во име на суровата правда, тогаш можеби агонот е родно место на грчката култура.“ Имено, натпреварите го заменуваат еднократното спроведување на правда со вечно одржување на игри-жртвеници. Затоа не е чудно што олимписките игри се одржувале во континуитет 1.168 години, сè до 394 г. кога императорот Теодосиј ги забранил. Римјаните, од друга страна, иако се наследници на грчката култура, тие ја преобликуваат во поинаков контекст. Кај Римјаните спортот нема литургиска функција што не е издеференцирана од останатата стварност. Кај нив, за првпат, схематски се раздвојува спортско-лудичкото од вон спортското, што останало меродавно и за модерниот спорт.

Иако протоспортот е предуслов за создавање на спортот, очигледно е, преку прегледот на историјата на спортот, дека е потребно таа човекова потреба да се култивира, општествено да се организира. Грците го почнуваат тој процес со поврзување на игрите со натпреварот, но тоа го прават во контекст на религијата. Показател за тоа се не само натпреварите организирани во чест на божества, туку и нерегистрирањето на резултатите. Воопшто не е важно какви резултати постигнал победникот; важно е дека победил и тоа се уважува со големи почести.

Дванаесеттата (12. *Спортот и животниот стил*, 352—364) и **тринаесеттата глава** (13. *Телото денес*, 365—404) се на некој начин поврзани, бидејќи се засегнати со спортот во денешен, современ контекст и неговата поврзаност со телото. Во глава 12, се дава осврт на телоцентричноста, или свртување кон телото (body turn), која не е природна но „технички и технолошки преобликувана или дополнета, но и културностилски ретуширана.“ (Копривица, стр. 352) Спортот е условен од стварноста што го опружува и покрај тоа што е стварност сама за себе. Тој денес е реконтекстуализиран зашто денешната свртеност кон телото е на ниво на секојдневна егзистенција. Оттука спортот е животен стил. Како резултат на таа телоцентричност се појавуваат и контраспортови како агрегатни спортови, екстремни спортови, кои се дел од модерниот (хипер)индивидуализам. Но таа телоцентричност, во која меѓудругото спаѓаат екстремните спортови,

се еден вид „фиктивно „самоостварување“ во оттуѓениот свет на раздуховена егзистенција.“ Во глава 13, пак, се истражува кон се егзистенцијалните и културните последици на телоцентризмот. Се случува духовна демобилизација, а од друга страна се случува пораст на општествениот углед на телесноста.

Во глава **четирнаесет и петнаесет**, пак, се разгледува спортот во релација со етиката и епистемологијата, означени како етика на телото и „епистемиката“ на спортот. Што значи ова? Се разбира, правилниот однос кон телото не е нешто што ја засега само спортско-рекреативната етика, но тоа е општо денес, бидејќи телото се смета како ресурс за постигнување општествен успех, но и медиум за исполнување на животниот стил. Во последната глава се заокружува овој преглед на философијата на спортот со еден преглед на природата на спортската пракса.

На крај би истакнале дека оваа книга, со својот сериозен и научно-издржан пристап, е корисна студија не само за тие што се занимаваат со философија, или попрецизно со философија на спортот, но и за сите што се интересираат за еден културен феномен, чии корени се длабоко во антиката.

Даниела Тошева
Филозофски факултет